

درسنامه درس پنجم

قالب قطعه

شعری با حداقل دو بیت که مصراع های زوج بیت ها با هم قافیه ای یکسان دارند. موضوع قطعه بیشتر نصیحت / پند / اندرز / مدح / مطالب اخلاقی و اجتماعی است ، حداقل ابیات قطعه دوبیت است اما حداکثر آن به ۱۸ بیت هم می رسد.

قطعه : به معنی یک پاره از هرچیزی است و چون گویا پاره ای از ابیات وسط یک قصیده است ، قطعه می گویند معروف ترین قطعه سُرّایان عبارتند از: پروین اعتصامی ، سعدی شیرازی ، انوری ، ابن یمین ، ناصر خسرو و ... می باشند .

* طرح گرافیکی قطعه :

آرایه ی مناظره

مناظره در اصطلاح ادبی شعر ، یا نثری است که در آن دو چیز یا دو کس بر سر موضوعی بحث و گفت و گو می کنند تا سر انجام یکی بر دیگری پیروز شود .

❗ **نکته اول :** معمولا هدف شاعر در مناظره رسیدن به یک نتیجه ی اخلاقی است .

❗ **نکته دوم :** در مناظره نویسی از روش دیالوگ نویسی استفاده می شود .

❗ **نکته سوم :** در مناظره معمولا از فعل گفت برای نقل قول استفاده می شود .

واژه آموزشی

بُن : به معنی ریشه و اصل هر چیزی می باشد پایه و اساس ، ریشه و بنیاد .

❗ **نکته اول :** در ترکیب با (نام میوه) معنی درخت می دهد .

گاهی اوقات بُن معنی ته و پائین نیز می دهد .

مثال : بُن دیوار ← پائین دیوار * خار بُن ← پشته خار * آلو بُن درخت آلو

نکته دوم: ترکیب اسم + پسوند بن ، کلمات مرکبی می سازد که معنی مستقل دارند .

مثال : چنار + بُن ← چنار بُن

انواع حرف

(۱) حرف را (نشانه مفعولی) : در بعضی از جمله ها وقتی می خواهیم مفعول را پیدا کنیم حرف را نشانه مفعول است .

مثال : زهرا کتاب را خواند ← چه چیز را خواند ؟ کتاب را

(۲) حرف را (حرف اضافه) : اگر حرف « را » در جمله یا شعری به معنی به باشد حرف اضافه است .

نکته : در نوشته های کهن و در نوشته های امروزی گاهی را در جایگاه حرف اضافه به کار می رود .

مثال : از : سقراط را پرسیدند کدام درنده نیکوتر است ؟ ← سقراط پرسیدند .

به : حاتم طایی را گفتند : از خود بزرگ همت تر در جهان دیده ای یا شنیده ای ؟ ← حاتم طایی گفتند .

برای : درویشی را ضرورتی پیش آمد ← برای درویشی ضرورتی پیش آمد .

بیشتر بدانیم

ضمیر : کلمه ای است که به جای اسم می آید و از تکرار اسم جلوگیری می کند .

انواع ضمیر :

(۱) ضمیر شخصی

به ضمیری گفته می شود که بر اشخاص دلالت دارد ، این ضمیر برای گوینده (اول شخص) ، شنونده (دوم شخص) و غایب (سوم شخص) استفاده می شود .

ضمیرهای شخصی خود به دو دسته تقسیم می شوند :

الف) ضمائر شخصی جدا (مُفصل) : ضمیرهایی که به واژه های قبل از خود نمی چسبند که این ضمائر

عبارتند از : من ، تو ، او ، ما ، شما ، ایشان .

مثال : ما قبلا درس را برای شما توضیح داده ایم ← ما و شما ضمائر شخصی جدا .

نکته اول : اگر بعد از ضمیر (من / تو) حرف را قرار بگیرد در زمان نوشتن (ن) از ضمیر (من) و (او)

از ضمیر تو) حذف شده و را به کلمه چسبیده و می شود مَرا / تَرا .

ب) ضمائر شخصی پیوسته (متصل) : به ضمیری که به پایان واژه ها می چسبند و مالکیت را مشخص می کند .

ضمائر پیوسته عبارتند از : مَ / تَ / شَ / مَان / تَان / شان .

مثال : ای که دستت می رسد کاری بکن ← دستت در دستت .

نکته دوم: ضمیر پیوسته ی (ـم) را با شناسه ی (ـم) در فعل اشتباه نگیرید چون ضمیر پیوسته به اسم می چسبند.

نکته سوم: ضمیرهای شخصی جدا و پیوسته برای انسان به کار می رود و برای غیر انسان در حالت مفرد از آن و این و در حالت جمع از آنها و اینها استفاده می شود.

نکته چهارم: چون ضمیر جانشین اسم می شود پس می تواند خیلی از نقش های دستوری اسم مانند مفعول ، فاعل ، مضاف الیه ، مسند الیه ، مسند و ... را در جمله قبول کند .
مثال برای انسان : معلم نگارش ستاره را صدا زد و از او خواست نوشته اش را بخواند .
مثال برای غیر انسان : این دوچرخه را دوست دارم .

نکته پنجم: ضمیر به جای فعل و صفت قرار نمی گیرد .

نکته ششم: مرجع ضمیر اسمی است که در متن یا جمله تمام ضمیرها به این اسم برمی گردد
مثال : زهرا به کتابخانه رفت ، او کتاب گرفت — زهرا مرجع ضمیر ، او ضمیر جدا .

۲) ضمیر مشترک

خود ، خویشتن ، خویش

مثال : من خود به چشم خویشتن ، دیدم که جانم می رود — خویشتن ضمیر مشترک .

نکته اول: اگر بخواهیم بر چیزی تاکید بیشتر کنیم ، می توانیم به ضمیر مشترک خود ، ضمیر پیوسته را نیز بیفزاییم .
خودم / خودت / خودش / خودمان / خودتان / خودشان .

نکته دوم: ضمیر مشترک می تواند به خودش مضاف الیه هم بگیرد .

مثال : خودتان ، موضوع را مطرح کنید — خودتان خود (مضاف) ، شما (مضاف الیه) .

نکته هشتم : اگر خویش به معنای اقوام و فامیل باشد ضمیر نیست و اسم است .

مثال : برزگر ، پسر را نزد قوم و خویش خود فرستاد — خویش به معنای اقوام و فامیل است و اسم محسوب می شود .

۳) ضمیر اشاره

اگر دو واژه (این ، آن) جانشین یک اسم شوند به آنها ضمیر اشاره می گویند .

نکته اول: این و همین برای اشاره به نزدیک و آن و همان برای اشاره به دور به کار می روند
مثال : این دفتر را خریدم — این ضمیر اشاره به نزدیک است .

۴) ضمیر پرسشی

اگر کلمه های که ، چه کسی ، چه ، چه چیزی و کدام جانشین اسم شوند و پرسشی را بپرسند ؛ ضمیر پرسشی می باشد .

مثال : خودکار را به من بده . کدام را ؟ - کدام ضمیر پرسشی است .

تمرین

۱) موضوع قالب قطعه چیست ؟

۲) قالب قطعه را تعریف کرده و قالب گرافیکی آن را نشان دهید ؟

۳) آرایه ی به کار رفته در ادبیات زیر را مشخص کنید ؟
- غنچه با دل گرفته گفت : زندگی لب ز خنده بستن است .

- با مور گفت : مار سحرگه به مرغزار
کز ضعف و بیخودی تو چنین خردی و نزار

- خندید مور و گفت : چنین است رسم و راه
از رنج و سعی خویش ، مرا نیز هیچ عار

- گل به خنده گفت : زندگی شکفتن است
با زبان سبز راز گفتن است

۴) انواع را در ابیات و عبارات زیر مشخص کنید ؟

- او را چنار گفت : که امروز ای کدو
با تو ، مرا هنوز ، نه هنگام داوربست

- درسم را از اول تا آخر دوباره خواندم .

- تهران را تا اصفهان با قطار آمدم .

- لقمان را گفتند: ادب از که آموختی؟

.....
- روزی چهل شتر، قربانی کرده بودم، اُمّرایِ عرب را.

.....
- کدو همین که خود را در آن بالا دید، باورش شد که خیلی بزرگ شده است.

.....
(۵) انواع ضمیر شخصی و مرجع ضمیر را در ابیات و عبارات های زیر مشخص کنید؟

.....
- خندید به او کدو، که من از تو به بیست روز برتر شدم، بگو تو که این کاهلی ز چیست؟

.....
- او را چنار گفت: که امروز ای کدو با تو مرا هنوز نه هنگام داوریت

.....
- محمد بن زکریای رازی، هر وقت چشمش به کتاب تازه ای می افتاد تا آن را نمی خواند دست بردار نبود.

.....
- رازی در کلاس درس استادان حاضر می شد، با دقت به حرف هایشان گوش می کرد و تا چیزی را نمی فهمید به سادگی از آن نمی گذشت.

.....
(۶) انواع ضمیر را در ابیات و عبارات زیر مشخص کن؟

.....
- می کشم دوباره من نقشه ای به روی خاک.

.....
- کیمیا اشتباهش را جبران کرد.

.....
- من از حق خویش گذشتم، آن پول را به فقیر دادم.

.....
- فضلِ خدای را که تواند شمار کرد یا کیست آن که شکر یکی از هزار کرد

.....
(۷) مانند نمونه کامل کن؟

.....
خارِبُن ← یعنی ریشه یا بوته خار

.....
نارِبُن ←

.....
خیارِبُن ←

..... یعنی ریشه درخت بید
یعنی ریشه درخت چنار

..... یعنی ریشه و بوته گل

۸) عناصر داستان بخوان و بیندیش گلدان خالی را معین کن ؟

.....

.....

.....

.....

.....

.....

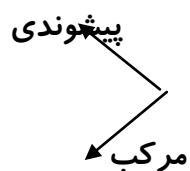

بیشتر بدانیم

نورا حق پرست که مترجم داستان گلدان خالی می باشد متولد دی ماه سال ۱۳۴۰ در تهران است ، وی ۲۵ سال در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان فعالیت کرد . او نزدیک ۸ سال سردبیر مجلات رشد نوآموز و دانش آموز بود . از او بیشتر از ۶۰ عنوان کتاب و ۱۲ عنوان ترجمه به چاپ رسیده است . حق پرست مجموعه هایی به نام راه بهتر نیز نوشته که در آن به بیان بیش تر آداب و مهارت های زندگی اجتماعی پرداخته است .

نکته ی حکایت زیر کی

ساختمان فعل :

(۲) فعل غیر ساده

(۱) فعل ساده

(۱) فعل ساده :

فعلی که یک جزء دارد .

مثال : من امروز به مدرسه می روم — میروم فعل ساده .

(۲) فعل غیر ساده :

(۲) الف : فعل پیشوندی : فعل هایی را می گویند که پیشوند دارند ، پیشوندها عبارتند از بر ، با ، در ، فرا ، فرو ، ور

مثال : آب در زمین فرو می رود — فرومی رود فعل پیشوندی است .

(۲) ب : فعل مرکب : فعلی که دو کلمه و دو جزء دارد .

مثال : تو بازگرد که من فردا زر تو حاصل کنم — حاصل کنم فعل مرکب است .

*** راه تشخیص فعل ساده از مرکب

۱) باید بین دو کلمه ی آخر حرف را قرار دهیم ، اگر عبارت به دست آمده معنی بدهد فعل ساده است اما اگر عبارت حاصل معنی ندهد فعل مرکب است .

مثال : زهرا غصه خورد ← زهرا غصه را خورد ← چون غصه خوردنی نیست پس معنی واقعی نمی دهد و فعل مرکب است

سارا نان پخت ← سارا نان را پخت ← اینجا پختن معنی واقعی می دهد پس فعل ساده است .

نکته اول : فعل هایی مانند گشت ، رفت ، آمد و ... ساده هستند در صورتی که پیشنهادهایی مانند در ، بر ، فرو و ... جلوی آنها بیاید تبدیل به فعل غیر ساده می شود .

مثال : زهرا رفت رفت فعل ساده است . برنج وارفت وارفت فعل غیر ساده است .

نکته دوم : تمام انواع فعل های ماضی و مضارع و آینده جزء افعال ساده هستند .

تمرین

۱) فعل های ساده و غیر ساده را در حکایت زیر کی معین کنید ؟

.....

.....

.....

۲) از بین موضوع های زیر یکی را انتخاب کن و یک گفتگو (دیالوگ) کوتاه دو نفره درباره آن بنویس ؟

خرید - مسافرت - تولد -

.....

.....

.....

.....

.....

تست های درس

۱) شکل گرافیکی کدام یک از موارد زیر « قالب قطعه » است ؟

- الف) * * (ب) * *

- ج)

۲) شعری است با حداقل ۲ بیت که مصراع های زوج بیت با هم قافیه ای یکسان دارند این قالب ، قالب است

- الف) مثنوی (ب) دوبیتی (ج) رباعی (د) قطعه

۳) نهاد در کدام گزینه غیرفاعلی است ؟

- الف) من از تو به بیست روز پیرتر شدم (ب) با تو مرا هنوز ، نه هنگام داوری است
 ج) فردا که بر من و تو وزد باد مهرگان (د) پینگ خیلی نگران بود

۴) کدام گزینه با بقیه در یک خانواده قرار نمی گیرد ؟

- الف) تحسین (ب) احسان (ج) محسن (د) مسیح
 ۵) کدام واژه غیر ساده است ؟

- الف) زیباترین (ب) لباس های (ج) امپراتور (د) سرتاسر
 ۶) کدام گزینه صفت بیشتری دارد ؟

- الف) گلدانش را با خاک خوب و مناسب پر کرد (ب) دانه اش را با دقت زیاد کاشت
 ج) او دانه های مخصوصی به آن ها داد (د) مردم به گل ها و گیاهان علاقه ی زیادی داشتند

۷) زمان فعل در کدام گزینه با بقیه فرق دارد ؟

- الف) پرسید از آن چنار (ب) بر من و تو وزد باد مهرگان
 ج) من از تو به بیست روز پیرتر شدم (د) او را چنار گفت

۸) در کدام گزینه غلط املایی دیده نمی شود ؟

- الف) بعد از مدتی پیامد و زر تلبد (ب) پیش غازی و معلق بازی
 ج) به نرمی و درشتی زر را بستد (د) تو بازگرد که من فردا زر تو حاصل کنم

۹) برای اجرای مناسب و جذاب تر نمایش توجه به کدام نکات ضروری است ؟

الف) صحنه پردازی ب) انتخاب نقش ج) انتخاب داستان د) اجرای نمایش

۱۰) نقش هر فرد در نمایش چگونه مشخص می شود ؟

الف) با توجه به علاقه ی خود فرد ب) با رعایت ویژگی های شخصیت مورد نظر

ج) با رای گیری بین اعضای گروه د) گزینه های الف و ب صحیح می باشند

* خودسنجی درس پنجم :				خ	خ	ق	ن
۱) قالب قطعه را در شعر تشخیص می دهم.							
۲) آرایه ی مناظره را به خوبی یاد گرفتم .							
۳) معنی کلمات غیر ساده با بُن را یاد گرفتم.							
۴) ضمیر را به خوبی یاد گرفتم و جایگاه و کاربرد آن در جمله رامی دانم.							
۵) کاربرد انواع (را) را در جمله می دانم و به معنی و مفهوم آن به خوبی پی می برم							

* والدین سنجی :				خ	خ	ق	ن
۱) فرزندم قالب قطعه را تشخیص می دهد.							
۲) او آرایه ی مناظره را به خوبی یاد گرفته است .							
۳) فرزندم بُن و ریشه ی کلمات را یاد گرفته و به خوبی معنی آن ها را می فهمد .							
۴) او ضمیر را به خوبی یاد گرفته و جایگاه و کاربرد آن در جمله را می داند.							
۵) کاربرد انواع (را) را در جمله می داند و به معنی و مفهوم آن به خوبی پی می برد							